

80 lat Kopalni Węgla Brunatnego Konin Część III – słoń leśny *Palaeoloxodon antiquus* z odkrywki Józwin

Dagmara Frydrychowicz¹, Ewa Galantkiewicz², Marek Widera³

D. Frydrychowicz E. Galantkiewicz M. Widera

80 years of the Konin Lignite Mine. Part III – a forest elephant *Palaeoloxodon antiquus* from the Józwin opencast. *Prz. Geol.*, 73: 505–510; doi: 10.7306/2025.58

Abstract. So far, bone fragments of the Pleistocene forest elephant (*Palaeoloxodon antiquus*) have been found only in a few sites in Poland. Almost complete skeletons were found in three of them, including one discovered in 1984 in the Józwin opencast, central Poland. It rested between Pleistocene glacial tills in organic sediments (peat, gyttja) of the Eemian Interglacial age. The forest elephant from Józwin is the most valuable palaeontological specimen ever found in the Konin Lignite Mine. It was named 'Gosław' by the local population, because its skeleton and a life-size

model can be admired in the district museum in Konin-Gosławice.

Keywords: lignite mining, palaeontological discovery, Eemian Interglacial, Quaternary, Konin region, central Poland

Pod ogólną nazwą odkrywki Józwin kryją się nazwy pól węglowych, z których surowiec był wydobywany kolejno w następujących odkrywkach: Józwin I, Józwin IIA i Józwin IIB (Widera, 2022). Ciekawe jest to, że józwińskie odkrywki (odkrywka Józwin) funkcjonowały najdłużej w całej 80-letniej historii Kopalni Węgla Brunatnego Konin (KWB Konin), bo aż 52 lata. Eksploatację węgla rozpoczęto w 1971 r., a zakończono dopiero w 2023 r. (Frydrychowicz i in., 2024). W tym czasie wydobyto ponad 178 mln t tego surowca, tj. najwięcej w dziejach konińskiego zakładu górniczego. Jednak odkrywka Józwin słynie nie z wielkości wydobywania węgla, ale z niezwyklego znaleziska paleontologicznego, czyli tytułowego słonia leśnego.

Celem tego artykułu jest przybliżenie szerokiemu gronu czytelników historii słonia leśnego – najcenniejszego odkrycia nie tylko w odkrywce Józwin, ale i we wszystkich odkrywkach należących do KWB Konin. Losy tego ogromnego ssaka, a właściwie jego szczątków, zostaną scharakteryzowane od chwili ich odkrycia po dzień dzisiejszy. Kolejno będą poruszane następujące kwestie: odkrycie, problem z identyfikacją, czas życia i okoliczności śmierci, wygląd i schorzenia, nawiązanie do innych stanowisk ze szczątkami słonia leśnego w Polsce, nadanie okazowi z Józwin imienia Gosław i podanie miejsca jego ekspozycji oraz opis konserwacji kości i jej efektów.

MATERIAŁY I METODY

Niniejszy artykuł jest ostatnim z „tryptyku kopalnianego”, przygotowanego z okazji 80-lecia KWB Konin. Poprzednie części były poświęcone górnictwu (Frydrycho-

wicz i in., 2024) i geologii obszaru położonego na północ od Konina (Widera, 2025). Wszystkie materiały, w tym fotografie, wykorzystane do przygotowania tej pracy pochodzą z archiwum KWB Konin w Kleczewie i archiwum Muzeum Okręgowego w Koninie (MOK). W ostatnim przypadku były to przede wszystkim *Zeszyty Muzealne* – wydawnictwo MOK. Przygotowując ten artykuł, oprócz wspomnianych materiałów z archiwów KWB Konin i MOK, skorzystano także z danych zawartych w prasie lokalnej oraz opracowaniach naukowych. Wiele cennych informacji pozyskano też od naocznych świadków odkrycia słonia leśnego, z których tylko nieliczni zostali pokazani na fotografiach zamieszczonych poniżej. Autorzy prezentowanego artykułu nie prowadzili badań słonia leśnego z Józwin, stąd ograniczyli się do zaprezentowania stanu wiedzy na jego temat. Niniejsza praca ma więc charakter przeglądowy.

LOSY SŁONIA LEŚNEGO Z ODKRYWKI JÓZWIN

Odkrycie szczątków

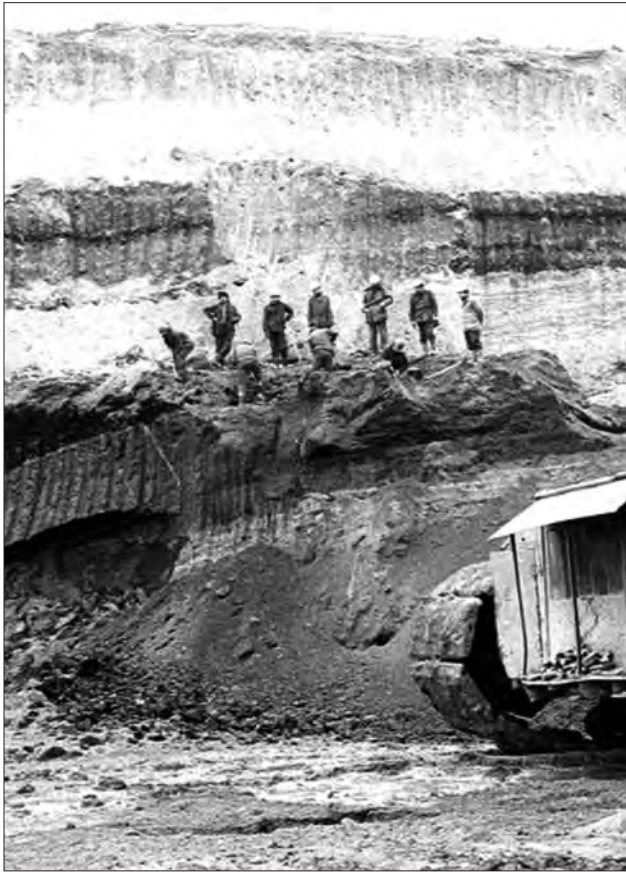
W piątek 24 lutego 1984 r. roboty górnicze w odkrywce Józwin, w tym wydobywanie węgla brunatnego i zdejmowanie nadkładu, odbywały się normalnie. Nic nie zapowiadało, że wydarzy się coś nieoczekiwanego. Jednak tego dnia po południu koparka nadkładowa SRs 1200, zbierająca nadkład na pierwszym poziomie północnej ściany odkrywki, na głębokości 13 m natrafiła na imponujących rozmiarów liczne kości (ryc. 1; Gorczyca, 1988).

Obsługa koparki natychmiast zatrzymała maszynę i zawiadomiła o tym zdarzeniu B. Włodarczyka – kierow-

¹ Muzeum Okręgowe w Koninie, ul. Muzealna 6, 62-505 Konin; dagmara.frydrychowicz@muzeum.com.pl

² PAK KWB Konin S.A., al. 600-lecia 9, 62-540 Kleczew; galantkiewicz.ewa@zepak.com.pl

³ Instytut Geologii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, ul. B. Krygowskiego 12, 61-680 Poznań; widera@amu.edu.pl; ORCID ID: 0000-0001-5092-2845

Ryc. 1. Północna ściana odkrywki węgla brunatnego Józwin w czasie odkrycia szczątków słonia leśnego. W prawym dolnym rogu widoczny fragment koparki SRs 1200. Fot. R. Fórmanek, arch. MOK
Fig. 1. The northern wall of the Józwin lignite opencast mine during the discovery of the forest elephant remains. In the lower right corner, a fragment of the SRs 1200 excavator is visible. Photo by R. Fórmanek, DMK archive

nika robót górniczych odkrywki Józwin. Ten z kolei poinformował Muzeum Okręgowe w Koninie o ciekawym, chociaż niespodziewanym znalezisku. Bardzo szybko do odkrywki udali się muzealni archeolodzy, tj. K. Gorczyca i M. Ciesielski, którzy jeszcze tego samego dnia (24.02.1984 r.) wydobyte już kości zabezpieczyli wstępnie w dyspozytorni odkrywki Józwin. Zapadający zmrok wymusił jednak przełożenie prac na następny dzień, czyli na sobotę 25 lutego 1984 r. Przy dużym zaangażowaniu górników pozostałe kości, występujące *in situ* w północnej ścianie wyrobiska, zostały wtedy wydobyte i zabezpieczone (ryc. 1, 2).

Cóż to za stworzenie odkryto w Józwinie?

Po wstępnych oględzinach stwierdzono, że znalezione kości należą do potężnego trąbowca. Odkrycie to wzbudziło ogromne zainteresowanie mediów, tj. telewizji i prasy zarówno lokalnej, jak i ogólnokrajowej. Skutkowało to dość pochopnym podaniem przez Polską Agencję Prasową oraz powielonym przez *Przegląd Koniński* i *TV Poznań* informacji o znalezieniu szczątków mamuta w odkrywce Józwin, należącej do KWB *Konin* (Frydrychowicz, 2024).

W wydobytym szkielecie udało się zidentyfikować następujące kości szkieletu: kość łokciową, promieniową, ramieniową, udową oraz kręgi piersiowe i szyjne (ryc. 3A).

Poza tym wyróżniono: obie łopatki, kości śródreżca, palców, nadgarstka oraz zęby trzonowe (ryc. 3B). Duża część szkieletu uległa niestety zniszczeniu przez potężne czerpaki, „wiadra” koparki kołowej SRs 1200. Wydobyto tylko fragmenty miednicy, żeber oraz czaszki, w której w chwili znalezienia tkwił jeszcze jeden z ciosów (ryc. 4A, B). Natomiast drugi cios został znaleziony w pewnej odległości od szkieletu (ryc. 4C). Z powodu panującej wówczas niskiej temperatury (mrozu) ciosów tych nie udało się niestety uratować, po prostu rozsypały się.

Wszystkie wykopane kości i ich fragmenty zostały przewiezione z odkrywki Józwin do MOK i wstępnie zabezpieczone w murach gosławickiego zamku – siedzibie muzealnej placówki. O znalezisku został również powiadomiony dr G. Jakubowski z Muzeum Ziemi PAN w Warszawie, który po kilku dniach przyjechał do Konina. Już po wstępnych oględzinach badacz ten stwierdził, że pozyskany szkielet nie należy do mamuta – łac. *Mamutthus* – jak wcześniej sądzono i ogłoszono we wspomnianych mediach. Należał on do dużo starszego przedstawiciela trąbowców, tj. słonia leśnego – łac. *Palaeoloxodon antiquus* (Jakubowski, 1998).

Kiedy żył i jak „poległ” słoń leśny z Józwiną?

Słoń leśny jako gatunek pojawił się na kontynencie europejskim z początkiem plejstocenu i występował jeszcze między 60 a 30 ka BP, czyli w tzw. interstadiale Grudziądzka. Klimat był wówczas chłodny, ale nie tak bardzo, jak w okresach pełnego zlodowacenia. Zmiany klimatyczne miały oczywiście duży wpływ na rozmieszczenie zarówno fauny, jak i flory (Nowakowski i in., 2024). Słoń leśny, jak jego nazwa wskazuje, preferował środowisko leśne, a nie stepowe, czyli takie jak współczesny afrykański słoń leśny – łac. *Loxodonta africana cyclotis*. Gatunek, do którego należy znalezisko z Józwiną, posiadał długie i proste ciosy dochodzące do 3 m długości. Najdłuższy cios słonia leśnego jaki kiedykolwiek znaleziono w Europie (Włochy) miał 3,9 m (Nowakowski i in., 2024).

Szczałki słonia leśnego z Józwiną (KWB *Konin*) występowały w osadach organicznych (torf, gytia organiczna) między glinami szarymi – zlodowacenia środkowopolskie, najprawdopodobniej zlodowacenia Warty, a glinami brązowymi – zlodowacenia północnopolskiego, czyli zlodowacenia Wisły. Pozwoliło to określić wiek słonia leśnego na interglacjał eemski, czyli ok. 130–110 ka BP (Stankowski, 1988). W tym czasie na terenie Europy występowało bardzo dużo obszarów bagiennych (jeziorno-torfowiskowych) z lasami liściastymi oraz iglastymi (Nowakowski in., 2024). W interglacjale eemskim doszło do wzrostu średniorocznej temperatury powietrza o 2–3°C w porównaniu ze współcześnie notowaną (np. Lindner, 1992; Mojski, 2005). Wraz z ocieplaniem klimatu dochodziło do wytapiania brył martwego lodu, pozostawionego przez lądolód skandynawski zlodowacenia Warty. Takie wytopiska, w jednym z których zginął słoń leśny z Józwiną, charakteryzują się typową sekwencją osadową: piasek, gytia (muł jeziorny) i torf (Widera, 2022, 2024).

Lokalizacja odnalezionego szkieletu w miejscu, gdzie osady interglacjalne osiągały dużo mniejszą miąższość niż w otoczeniu, wskazuje, że zwierzę utknęło na skraju eemskiego bagna (patrz ryc. 1). W tym czasie takie zbiorniki jeziorno-torfowiskowe, występujące w okolicach dzisiejszej

Ryc. 2. Wydobywanie słońca leśnego z Józwin: **A** – odsłanianie kręgów szyjnych (fot. R. Fórmanek, arch. MOK); **B** – wydobywanie łopatki oraz żeber (fot. R. Fórmanek, arch. MOK); **C** – jeden z górników (J. Durka) dźwigający kość ramieniową (fot. M. Ciesielski, arch. MOK)

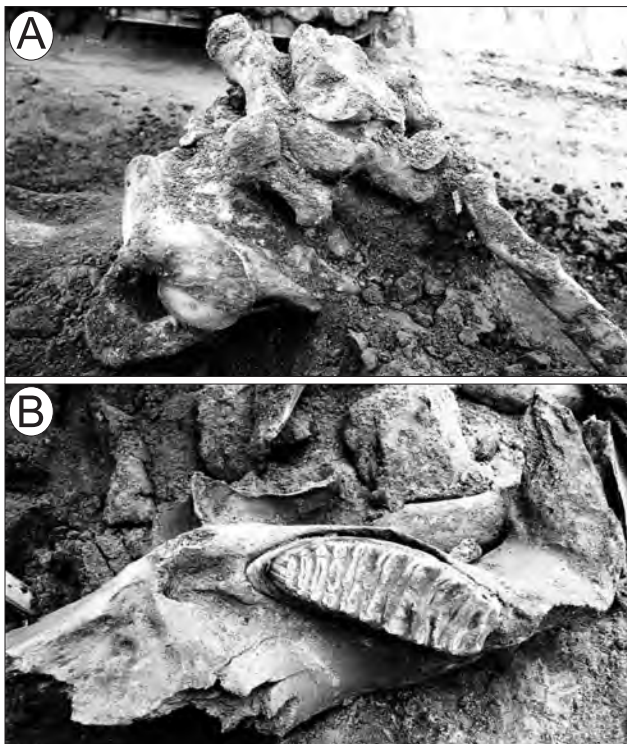
Fig. 2. Extraction of the forest elephant from Józwin: **A** – exposing the cervical vertebrae (photo by R. Fórmanek, DMK archive); **B** – extraction of the shoulder blade and ribs (photo by R. Fórmanek, DMK archive); **C** – one of the miners (J. Durka) carrying the arm bone (photo by M. Ciesielski, DMK archive)

szego Konina, stanowiły naturalne pułapki również dla innych wielkich ssaków, takich jak: nosorożec leśny, mamut włochaty, nosorożec włochaty i żubr pierwotny (Frydrychowicz, 2021). Ułożenie szkieletu pozwala domniemywać, że opisywany słoń leśny zginął tragicznie przy próbie wydostania się ze wspomnianego bagna. Zwierzę usilnie walczyło o przetrwanie. Chcąc wydostać się grzęzawiska, oparło się na jednym z ciosów, który niestety pękł. To przesądziło ostatecznie o jego losie, gdyż słoń grzązał coraz bardziej w torfie, słabł i nie miał już siły, aby się uwolnić. Z kolei ułożenie szkieletu dowodzi, że w chwili śmierci zwierzę przewróciło się na prawy bok i tak „poległo”. Przypuszczalnie do ostatecznego kresu życia zwierzęcia przyczyniło się spadające na niego drzewo. Potwierdzać to mogą duże fragmenty kopalnego drewna znajdujące się na samym szkielecie. Poza tym znalezione kości były w położeniu anatomicznym, prawie bez przemieszczenia. Może to świadczyć o tym, że osobnik ważący ok. 10 t zatonął prawdopodobnie dość szybko (Gorczyca, 1988; Jakubowski, 1988).

Jak wyglądał i jak żył słoń leśny z Józwin?

Wydobyte i częściowo zabezpieczone kości zostały przewiezione do warszawskiego Muzeum Ziemi Polskiej Akademii Nauk, gdzie poddano je bardziej szczegółowym, 2-letnim badaniom paleontologicznym i rekonstrukcyjnym. Już na wstępnym etapie tych badań okazało się, że szkielet samca słońca leśnego z Józwin jest jednym z najbardziej kompletnych, jakie do tej pory znaleziono w Europie i jednym z trzech odkrytych w Polsce (Jakubowski, 1988). Na podstawie pomiaru kości wykazano, że zwierzę to miało 405 cm wysokości, a jego wagę oszacowano na blisko 10 t (ryc. 5). Natomiast wiek tego ogromnego osobnika określono na ok. 50–55 lat. Jeszcze w latach 80. XX w., czyli w czasie odkrycia słońca leśnego w odkrywcę Józwin (KWB Konin), był to jeden z największych znalezionych okazów samca z gatunku *Palaeoloxodon antiquus* (Jakubowski, 1988).

Opisywany słoń leśny, pomimo imponującej postury, był dość schorowany. Przeprowadzone badania paleopato-

Ryc. 3. Znalezione fragmenty szkieletu słonia leśnego z Józwin: **A** – część kręgosłupa; **B** – część czaszki z zębem trzonowym. Wszystkie fot. R. Fórmanek, arch. MOK

Fig. 3. Fragments of the forest elephant skeleton found at Józwin: **A** – part of the spine; **B** – part of the skull with a molar tooth. All photos by R. Fórmanek, DMK archive

logiczne wykazały sporo zmian zwyrodnieniowych jego szkieletu. Wśród najpoważniejszych schorzeń tego osobnika stwierdzono: skrzywienie boczne kręgosłupa, narośle kostne występujące zarówno na niektórych trzonach kręgowców, jak i na niektórych wyrostkach, skostnienia więzadeł, nieznaczną asymetrię otworów poprzecznych w kręgach szyjnych oraz innych kręgach, asymetrię powierzchni żebrowych trzonu oraz wyrostków żebrowych, a także asymetrię samych wyrostków (Nowakowski in., 2024). Natomiast już wcześniej zauważono zniekształcenie pierwszej kości śródreżca oraz pierwszego członu pierwszego palca. Przypuszczalnie zwierzę cierpiało na chorobę zwaną spondyloartropatią, co wymagałoby dalszych badań (Jakubowski, 1988).

Inne polskie stanowiska i ekspozycja słonia leśnego w Koninie-Gosławicach

Do 2024 r. w Polsce opisano 17 stanowisk słonia leśnego. Należą do nich: Witków k. Szprotawy, Oborniki, Czechy k. Środy Śląskiej, Imbramowice k. Świdnicy, Pawłowiczki k. Koźła, Kraków, Przemyśl, Barycz k. Brzozowa, Tatry Zachodnie – Dolina Tomanowa, Mława, Hajnówka, Kłodzko k. Sieradza. Ponadto należy do nich zaliczyć stanowiska w Warszawie, gdzie kości słonia leśnego znaleziono: w Wiśle, na osiedlu Szczęśliwice oraz podczas budowy drugiej linii metra na stacjach Płocka (2018 r.) i Zacisze (2020 r.). Jednak w większości z nich znaleziono wyłącznie pojedyncze zęby trzonowe i/lub kości. Wyjątek stanowią trzy stanowiska (ul. Leszno w Warszawie – 1962 r., okolice Ciechanowa – 1981 r., odkrywka Józwin k. Kleczewa – 1984 r.), z których udało się wydobyć prawie kom-

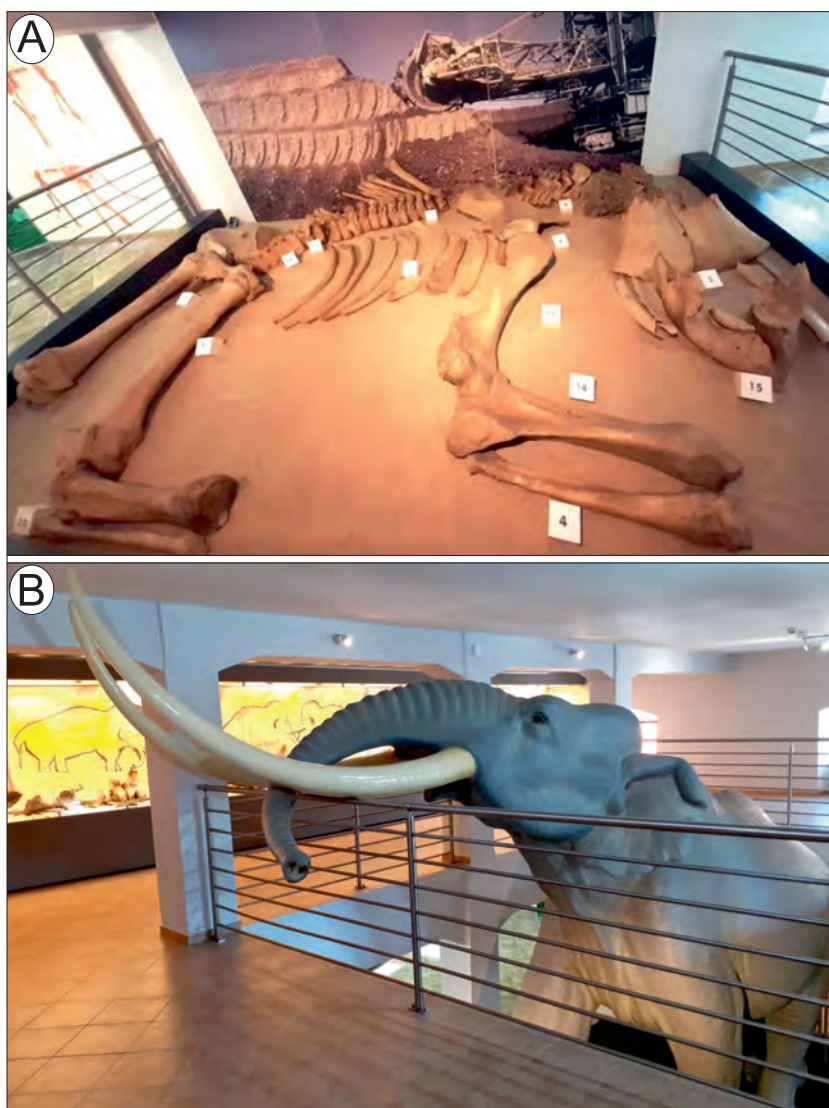

Ryc. 4. Ciosy słonia leśnego z Józwin: **A**, **B** – fragment czaszki z ciosami, z których jeden jest złamany; **C** – złamany jeden z ciosów, odizolowany od szkieletu. Wszystkie fot. M. Ciesielski, arch. MOK

Fig. 4. Tusks of the forest elephant from Józwin: **A**, **B** – fragment of the skull with tusks, one of which is broken; **C** – the broken tusk isolated from the skeleton. All photos by M. Ciesielski, DMK archive

pletne szkielety. Należy w tym miejscu dodać, iż znalezione szkielety w dwóch przypadkach należą do samców – Warszawa i odkrywka Józwin, a z Ciechanowa – do samicy (Jakubowski, 2024).

Już blisko 40 lat temu dr Jakubowski zauważył wyjątkową wartość naukową odkrycia z odkrywki Józwin. Polegała ona na tym, że po raz pierwszy na świecie znaleziono w komplecie kości nadgarstka i śródreżca słonia leśnego (Jakubowski, 1988). Dlatego w wielu pracach poświęconych słoniowi leśnemu, nie tylko w Polsce, opisywany w tym artykule okaz jest wspomniany, uzyskane wyniki badań z innych znalezisk są porównywane do tych uzyskanych dla słonia leśnego z Józwin (patrz: Jakubowski, 1996, 2024; Stefaniak i in., 2023; Pawłowska i in., 2024).

Ryc. 5. Słoń leśny (Gosław) w Muzeum Okręgowym w Koninie: **A** – szkielet na wystawie stałej; **B** – model w skali naturalnej. Wszystkie fot. D. Frydrychowicz, arch. MOK

Fig. 5. Forest elephant (Gosław) at the District Museum in Konin: **A** – skeleton on permanent exhibition; **B** – life-size model. All photos by D. Frydrychowicz, DMK archive

Słoń leśny z Józwin, znany jako Gosław – takie imię zaproponowali mieszkańcy Konina (Galantkiewicz, 2024) – swoją pośmiertną wędrówkę na miejsce obecnego spoczynku miał dość ciekawą. Po wstępnej konserwacji, przeprowadzonej przez wspomnianego wyżej G. Jakubowskiego i K. Marczak w Warszawie, kości w 1986 r. wróciły do konińskiego muzeum. Były one wtedy eksponowane w zamku w Koninie-Gosławicach. W 2010 r. został udostępniony dla zwiedzających pobliski budynek XIX-wiecznego spichlerza. Wtedy jedna z wystaw stałych, zorganizowanych we wnętrzu spichlerza, została w całości poświęcona słońowi leśnemu z odkrywki Józwin. Od tego czasu jest to miejsce, gdzie oprócz szkieletu (ryc. 5A) można podziwiać też model *Gosława* w skali 1 : 1 (ryc. 5B), który wykonał K. Kuchnio wg projektu M. Szubert. Wartość edukacyjna tej wystawy jest nie do przecenienia (np. Fedorowicz, Lorek, 2019).

Konserwacja kości słonia leśnego z Józwin

Znaleziony w odkrywce Józwin (KWB *Konin*) w lutym 1984 r. szkielet słonia leśnego nie był w dobrym stanie. Sporo kości wydobyto w całości, jednak ich znaczna część była niestety mocno uszkodzona i rozczłonkowana. Jak wspomniano wyżej, pierwsza ich rekonstrukcja i konserwacja to dzieło G. Jakubowskiego i K. Marczak (Muzeum Ziemi PAN w Warszawie), którzy oczyszczali, sklejali i zabezpieczali je przez prawie dwa lata. W dość oryginalny sposób zakonserwowano kości, tj. zęby trzonowe parafiną, a kości długie nasączono rzadkim roztworem kleju stolarskiego. Natomiast przy pomocy metalowych rdzeni oraz innych klejów połączono połamane fragmenty kości. Tak zabezpieczony szkielet powrócił do MOK w 1986 r.

W 2016 r. podjęto decyzję o ponownej konserwacji szczątków słonia leśnego z Józwin. W sporządzonej ekspertyzie K. Stefaniak wskazał na „palącą” potrzebę konserwacji poszczególnych kości. Brak ich zabezpieczenia spowodowałoby ich dalszą destrukcję. Część kości była w niezłym stanie, ale również i one wymagały oczyszczenia i konserwacji. Trudno było jednak znaleźć ośrodek, który podjąłby się tego wyzwania. W 2017 r. konserwację szkieletu słonia leśnego z Józwin zgodził się przeprowadzić Zakład Konserwacji Elementów i Detali Architektonicznych (obecnie Katedra Konserwacji-Restauracji Architektury i Rzeźby) Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika (UMK) w Toruniu. Na wstępie ustalono, że kości będą konserwowane partiami. Zespół konserwatorów, kierowany przez P. Niemcewicza

i A. Gralińską-Grubecką, stworzył autorski, wręcz pionierski projekt konserwacji tego typu okazu. Potwierdza to m.in. fakt, że w badaniach składu materiałów wtórnych zastosowano metodę spektroskopii absorpcyjnej w podczerwieni.

W procesie konserwacji najpierw usunięto stare spoiny klejowe, rozklejono fragmenty kości i usunięto skorodowane zbrojenie. Oczyszczone i rozklejone kości impregnowano roztworem Paraloidu B-72, a ich części sklejały klejem epoksydowym. W przypadku bardzo dużych kości, jeśli zaistniała taka potrzeba, wykonano zbrojenie ze stali nierdzewnej. Z kolei ubytki i spękania wypełniano masą na bazie żywicy epoksydowej światłoutwardzalnej. Na koniec całość scalono kolorystycznie, tak aby okaz zachował walory wystawiennicze (ryc. 5A; Gralińska-Grubecka i in., 2017, 2019). Konserwacja kości szkieletu słonia leśnego z Józwin była wykonywana w Toruniu w latach 2017–2022.

Na koniec należy dodać, że wyżej opisane prace konserwatorskie zostały docenione przez kapitułę konkursu na Wydarzenie Muzealne Roku w Wielkopolsce IZABELLA. Konkurs ten organizowany jest od 2002 r. przez Fundację Muzeów Wielkopolskich pod stałym patronatem Marszałka Województwa Wielkopolskiego. Za *Prace konserwatorsko-restauratorskie kości należących do szkieletu Słonia Leśnego ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Koninie (2017–2018)* MOK otrzymało 1. nagrodę IZABELLA 2018. Również 1. nagrodę IZABELLA 2019 MOK uzyskał za *Prezentację etapowych prac konserwatorsko-restauratorskich oraz prac badawczych na materiale kostnym słonia leśnego Palaeoloxodon antiquus, ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Koninie*. Ponadto do MOK powędrowało wyróżnienie IZABELLA 2020 za *Prace konserwatorsko-restauratorskie przy żebrach należących do szkieletu słonia leśnego Palaeoloxodon antiquus, ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Koninie*.

PODSUMOWANIE

Sensacyjne odkrycie w 1984 r. szczątków wielkiego trąbowca w odkrywce Józwin, należącej do KWB *Konin*, odbiło się szerokim echem w lokalnych i krajowych mediach. Początkowo myślano, że są to kości mamuta (*Mamutthus*), ale szybko okazało się, że należą do słonia leśnego (*Palaeoloxodon antiquus*). Dzięki tytanicznej pracy G. Jakubowskiego (Muzeum Ziemi PAN) i osób z nim współpracujących, udało się zrekonstruować i poskładać wszystkie znalezione szczątki. Szkielet należał do samca słonia leśnego o wysokości ponad 4 m i wadze ok. 10 t.

Słoń leśny z Józwin żył w interglacjale eemskim, ok. 130–110 ka BP, kiedy klimat był nieznacznie cieplejszy niż obecnie. W otoczeniu dzisiejszego Konina dominowało środowisko bagienne, jeziorno-torfowiskowe. W jednym z takich bagien utopił się słoń leśny z Józwin. Prawie kompletny jego szkielet, jeden z trzech w Polsce, znaleziono w warstwie torfu, pochodzącego ze wspomnianego okresu międzylodowcowego.

Obecnie szkielet słonia leśnego z Józwin stanowi stałą ekspozycję w Muzeum Okręgowym w Koninie (MOK), a dokładniej w Koninie-Gosławicach – stąd pochodzi nadane mu imię Gosław. Największą atrakcją jest jednak model tego ogromnego, plejstocenijskiego ssaka w naturalnej skali, który znajduje się w tym muzeum. Na koniec można z przekąsem stwierdzić, że bez działalności górniczej KWB *Konin* szczątków Gosława by nie odnaleziono, więc spoczywałyby pod powierzchnią terenu, na głębokości ok. 13 m, na wschodnich przedmieściach Kleczewa w środkowej Polsce. Warto jednak dodać, że w miejscu jego znalezienia w odkrywce Józwin, przy tzw. Malcie Kleczewskiej (52°22'04,2"N, 18°11'57,5"E), ustawiono głąz narzutowy. Natomiast z tablic informacyjnych można się dowiedzieć o historii zarówno słonia leśnego z Józwin, jak i odkrywek KWB *Konin*.

Autorzy niniejszego artykułu składają serdeczne podziękowania recenzentowi – prof. K. Stefaniakowi (UWr, Wrocław) – za uwagi i komentarze, które pozwoliły wyeliminować nieliczne błędy w treści manuskryptu.

LITERATURA

- FEDOROWICZ M., LOREK I. 2019 – Edukacyjna wartość wystawy w Muzeum Okręgowym w Koninie. Słoń leśny – *Palaeoloxodon antiquus* z odkrywki „Józwin” Kopalni Węgla Brunatnego „Konin”. *Przegląd Geologiczny*, 67 (8): 675–677.
- FRYDRYCHOWICZ D. 2021 – Plejstocenijska megafauna z odkrywek KWB „Konin” w zbiorach Działu Geologiczno-Przyrodniczego Muzeum Okręgowego w Koninie. *Muzeum Okręgowe w Koninie, Konińskie Zeszyty Muzealne*, 16: 63–75.
- FRYDRYCHOWICZ D. 2024 – Słoń leśny z „Józwin” w materiałach archiwalnych z 1984 r. *Muzeum Okręgowe w Koninie, Konińskie Zeszyty Muzealne*, 18: 30–39.
- FRYDRYCHOWICZ D., GALANTKIEWICZ E., KASZTELEWICZ Z., WIDERA M. 2024 – 80 lat Kopalni Węgla Brunatnego Konin. Część I – historia rozpoznania złóż i ich górnictwa. *Przegląd Geologiczny*, 72 (10): 532–545.
- GALANTKIEWICZ E. 2024 – Gosław z Józwin. *Muzeum Okręgowe w Koninie, Konińskie Zeszyty Muzealne*, 18: 13–20.
- GORCZYCA K. 1988 – Sprawozdanie z badań ratunkowych szkieletu słonia leśnego (*Palaeoloxodon antiquus*) w Józwinie gm. Kleczew, woj. konińskie. *Muzeum Okręgowe w Koninie, Konińskie Zeszyty Muzealne*, 2: 7–11.
- GRALIŃSKA-GRUBECKA A., NIEMCEWICZ P., POLAK K. 2017 – Dokumentacja prac konserwatorsko-restauratorskich kości należących do szkieletu słonia leśnego *Palaeoloxodon antiquus* (80-100 000 lat temu) ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Koninie. *Dokumentacja Konserwatorska*, Toruń: 1–101.
- GRALIŃSKA-GRUBECKA A., KOZŁOWSKI T., LOREK I., NIEMCEWICZ P., POLAK K., STEFANIAK K. 2019 – Conservation of the Skeleton of the *Palaeoloxodon antiquus* Forest Elephant (aged 80 000–100 000) from the Collection of District Museum in Konin – the Research and Conservation Practice. *Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Acta Universitatis Nicolai Copernici, Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo*, 448: 113–144.
- JAKUBOWSKI G. 1988 – Stanowisko słonia leśnego – *Palaeoloxodon antiquus* (Falc. & Caut., 1847) w górnym plejstocenie kopalni odkrywkowej Józwin koło Konina. *Muzeum Okręgowe w Koninie, Konińskie Zeszyty Muzealne*, 2: 13–87.
- JAKUBOWSKI G. 1996 – Forest elephant *Palaeoloxodon antiquus* (Falconer & Cautley, 1847) from Poland. *Prace Muzeum Ziemi*, 43: 85–109.
- JAKUBOWSKI G. 2024 – Słoń leśny (*Palaeoloxodon antiquus*) w Polsce, czyli niezwykła historia znalezisk. *Muzeum Okręgowe w Koninie, Konińskie Zeszyty Muzealne*, 18: 21–29.
- LINDNER L. (red.) 1992 – Czwartorzęd. Osady metody badań stratygrafia. *Wydawnictwo Polskiej Agencji Ekologicznej*, Warszawa.
- MOJSKI J.E. 2005 – Ziemie polskie w czwartorzędzie, zarys morfogenezy. *Państwowy Instytut Geologiczny*, Warszawa.
- NOWAKOWSKI D., STEFANIAK K., RATAJCZAK-SKRZATEK U., ZARZECKA-SZUBIŃSKA K. 2024 – Słoń leśny (*Palaeoloxodon antiquus*) z terenu odkrywkowej Kopalni Węgla Brunatnego w Koninie, perspektywy badawcze. *Muzeum Okręgowe w Koninie, Konińskie Zeszyty Muzealne*, 18: 48–57.
- PAWŁOWSKA K., DEDŁA K., PŁONKA K. 2024 – Chronology and distribution of Pleistocene woolly rhinoceros: A review of the archival data from Poland. *Geologos*, 30 (2): 95–117.
- STANKOWSKI W. 1988 – Pozycja stratygraficzna szkieletu słonia leśnego w świetle analizy geologicznej stanowiska Józwin 1984 (doniesienie wstępne). *Muzeum Okręgowe w Koninie, Konińskie Zeszyty Muzealne*, 18: 95–102.
- STEFANIAK K., KOVALCHUK O., MARCISZAK A., SOBCZYK A., SOCHA P. 2023 – Environmental conditions across Poland during the Eemian Interglacial reconstructed from vertebrate remains. *Acta Geologica Polonica*, 73 (3): 379–410.
- WIDERA M. 2022 – Zarys geologii okolic Poznania, Turku i Konina. *Bogucki Wydawnictwo Naukowe*, Poznań.
- WIDERA M. 2024 – Budowa geologiczna kenozoiku w otoczeniu Kleczewa na przykładzie józwińskich odkrywek węgla brunatnego – okolice Konina, wschodnia Wielkopolska. *Muzeum Okręgowe w Koninie, Konińskie Zeszyty Muzealne*, 18: 75–86.
- WIDERA M. 2025 – 80 lat Kopalni Węgla Brunatnego Konin. Część II – postęp badań geologicznych. *Przegląd Geologiczny*, 73 (1): 18–26.

Praca wpłynęła do redakcji 9.09.2024 r.
Akceptowano do druku 25.09.2024 r.